

Bizi Ne Bekliyor?

Ayşe Aylin Bayar¹, Öner Günçavdı¹ ve Haluk Levent²

¹İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Mühendisliği Bölümü

²İstanbul Bilgi Üniversitesi

26 Nisan 2020

II. Dünya Savaşı sonrasında inşa edilmiş ulusal ve uluslararası kurumlar Covid-19 salgını ile ciddi bir sınavla karşı karşıya kalmışlardır. Salgınla mücadele edip, yarattığı olumsuz etkileri giderecek refleksi gösterip, insanlara vaat edilmiş olan refahın sürdürülebilmesi bu sınavın ön önemli parçası haline gelmiştir. Ancak şu ana kadar bu yapıların göstermiş olduğu performans ve salgının yol açtığı meselelerle mücadele şekilleri ve kapasiteleri insanların geleceğe yönelik umutlarını boşa çıkartacak düzeydedir. Yetmiş yılı aşkın zamandır hüküm süren bu kurumsal yapıların ideolojik desteğini oluşturan neo-liberalizm ve onun 1980'lerden buyana uzantısı olan küreselleşme salgının yayılmasının ve mücadelede ortaya çıkan zaafaların sorumlusu olarak görülmeye başlandı. Sadece neo-liberalizm karşıtlarının değil, aynı zamanda taraftarlarının da belli bir mahcubiyet içinde itiraf etmekten kaçınmadıkları bir gerçek de inkâr edilemez bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu gerçek artık hiçbir şeyin salgın öncesi dönemde olduğu gibi olmayacağıdır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaşın tarafı olan ülkelerle birlikte, elde ettikleri “bağımsızlıklarıyla” dünya arenasında yerini alan birçok gelişmekte olan ülkeye “daha çok refah” vaatleriyle hâkimiyetini pekiştiren bu kurum ve neo-liberal ideoloji bünyesinde barındırdığı birtakım zaafarla bizleri salgının yol açtığı yüksek maliyetlerle karşı karşıya bıraktı. Toplumlara “daha çok refah”, “daha çok büyüme” vaat eden bu sistem bugün geldiği nokta itibarıyla büyümede yarattığı istikrarsızlıkların yanısıra yaratılan refahın sınırlı sayıda insanın ellerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Eşitsizlik günümüz dünyasında kanıksanan bir olgu haline geldi. Kurulu düzenin, maruz kaldığımız bu ve benzeri zaafarla devamında ısrarcı olunması ise toplumun bir kısmının “feda edilmesi” anlamına gelmektedir. Tıkanan büyüme nitelik değiştirmeye başlarken, ekonomilerin yapısı değişmeye başladı ve bu değişim sıradan insanlar için ciddi tehlikeler oluşturur hale geldi. Rekabetçi ve yüksek hızlı büyüme temposunun maliyeti, ekonomilerin bugünkü yapılarıyla daha da artarken, çok sayıda insanın işsiz kalması temel başarı ölçütü haline geldi.

Ülkelerin kurumsal ve ideolojik benzerlikleri salgının ekonomik zararlarını gidermeye yönelik politikalarda da kendini gösterdi. Benzer içeriklere sahip ekonomik destek programları birbiri ardından ülkeler tarafından açıklanmaya başlandı. Mevcut sistemin küreselleşmiş bir iktisadi çevre içinde etkin bir şekilde işlevini sürdürebilmesi için gerekli olan uluslararası koordinasyon sağlanamadığı gibi, salgınla mücadele için alınan tedbirler de ülkelerin kendilerine özgü öncelikler sebebiyle maalesef zamanında alınamadı. Ülkeler salgınla mücadelede farklı yöntemler izlemeyi sürdürdü. Ülkelerin kendilerine özgü ihtiyaçları ve toplumsal yapılarındaki farklılıklar birbirine sıkı sıkıya bağlı, aksiyonlarında birbirleriyle koordinasyonu önceleyen bir sistemin işlevselliğini ortadan kaldırmaktadır. Salgının özellikle Avrupa Birliği içinde sergilediği yayılım davranışı ve çok uzun bir süre bireysel düzeyde ülkelerin salgınla kendi başlarına mücadele etmek zorunda kalması bunu en güzel örneğidir. Bu durumun insanlar nezdinde yaratmış olduğu hayal kırıklıkları ise ortak bir gelecek inşası içinde bulunan uluslararası kurumların bir başarısızlığı olarak dikkat çekti. Tüm bu hayal kırıklıkları salgın sonrasında daha çok görünür olacak ekonomik zayıflığın bertaraf edilmesi için gerekli ortak politikaların oluşturulmasını da güçleştirecektir. Ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulmuş olan toplum sözleşmeleri kaçınılmış olarak hayal kırıklıkları içindeki toplumsal kesimler tarafından sorgulanmaya başlanacaktır.

Günümüz dünyasında popülizmin yükselişinin bir nedeni de, arzu ettikleri refaha ulaşamayan insanların yeni bir düzen arayışlarıdır. Daha salgın öncesi dönemde düşen ve istikrarsızlaşan büyüme performansı ve ekonomilerin içinden geçtikleri yapısal dönüşüm insanları daha da büyük hayal kırıklıkları içine sokmuştur. Bir yandan artan işsizlik, diğer yandan giderek kötüleşen gelir dağılımı insanların mevcut iktisadi düzene karşı inançlarını sarsmıştır. Bu yapının üzerine salgının şekillendirdiği yeni koşullar *de facto* olarak işsizlik ve gelir eşitsizliklerinin mutlak olarak artmasına yol açmaktadır. Ülkemiz de bu durumdan muaf değildir. Hatta salgın öncesi başlayan iktisadi kriz sebebiyle belki de salgının ülkemiz ekonomisi üzerinde çok daha önemli etkilere yol açması beklenebilir.

Covid-19 salgınının ekonomik olarak neden olduğu tahribatın boyutlarının tahmini konusunda yapılacak bir çalışma, oluşturulabilecek ekonomik destek politikalarının **boyutunu** ve **kapsamını** doğru bir şekilde tespit edilmesine büyük faydası olacaktır. Ancak bu şekilde salgından olumsuz etkilenen ve mevcut iktisadi sistemden beklentileri olan insanların hayal kırıklıklarının önüne geçilebilir. Türkiye için yaptığımız bu çalışma, bugün itibariyle araştırmacıların hizmetine sunulmuş olan en kapsamlı verilerden bir olan **Gelir Yaşam Koşulları Anketlerine** (GYKA) konu olan, 27 bin civarında hanehalkına ait verilere dayanmaktadır. Taymaz (2017) ve Özatay ve Sak (2020) gibi makro düzeyde, ekonominin geneline yönelik birtakım öngörülerini içeren çalışmalardan farklı olarak, daha çok sektörlerde istihdam edilen fertlerin ve onlara bağlı insanların refahına yönelik tahminler yapılmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle bu çalışmada öznede ekonominin geneli değil, **birey** yer almaktadır.

Araştırmanın Veri Kaynağı ve Olası Senaryolar

Ülkemizde salgının etkileri görülmeye başlanıp, ilk önleyici tedbirler alınmaya başlandığı günden bu yana bir ayı aşkın bir zaman geçti. Sosyal mesafe uygulamasının salgının yayılım hızını azaltmada önemli bir rol oynaması hükümeti okulların tatil edilmesine, iş yerlerinin kapatılmasına, mümkün olan işlerin ise evlerden yapılmasına yönelik tedbirler almasına yol açtı. Hatta son zamanlar ilan edilen süreli sokağa çıkma yasakları bu tedbirleri izledi.

Elbette bu tedbirlerin ülkemizdeki ekonomik hayata etkilerinin olmaması mümkün değil. Hizmetler gibi bazı sektörler alınan tedbirlerin doğrudan konusu haline gelirken, diğerleri de dolaylı yollardan bu tedbirler neticesinde oluşan ekonomik koşullardan etkilendi. Şu an için hangi sektörün ve toplumun hangi kesiminin bu salgının ekonomik etkilerine maruz kaldığını ve ne kadar gelir kaybına uğradığını kesin bir şekilde tespit edebilmek zor; ancak sağduyulu bir tahmin yapabilmek mümkün.

Çalışmamızda kamuoyunun kullanımına açık olan en son veri olan 2017 yılı GYKA verileri kullanılmıştır. Veride hanehalklarının gelir elde edebildiği 18 sektör ayrıştırılarak her bir sektöre salgından etkilenme düzeylerine bağlı olarak sayısal bir değer atanmıştır. Tablo 1’de bu sektörler olduğu ve her birine atanan etki katsayıları görülebilmektedir. Sektörlerin krizden etkilenme düzeylerini gösteren bu sayılar tamamen sağduyuya göre atanmış ve Taymaz (2020) ve Özatay ve Sak (2020)’de izlenen senaryo analizlerindeki benzer etki katsayıları ile karşılaştırılmıştır. Hem salgının etkili olacağı sektörler bakımından, hem de etkilenmelerinin şiddeti bakımından bu çalışmalar ile Tablo 1’deki etki katsayıları arasında, nitel anlamda büyük ölçüde benzerlikler bulunmaktadır.

Tablo 1: Sektörler ve etki grupları

SEKTÖR	Grubu
1 Tarım	3. Normal
2 Madencilik	3. Normal
3 İmalat	2. Kötü
4 Elektrik, Su ve Gaz Dağıtım	3. Normal
5 İnşaat	1. En Kötü
6 Toptan ve Perakende Ticaret	4. Kamu
7 Ulaştırma ve Depolama	3. Normal
8 Konaklama ve Yiyecek	1. En Kötü
9 Bilgi ve İletişim	5. İyi
10 Finans, Banka ve Sigortacılık	2. Kötü
11 Gayrimenkul Hizmetleri	1. En Kötü
12 Bilimsel, Mesleki ve Teknik Faaliyetler	2. Kötü
13 İdari ve Destek Hizmetleri	2. Kötü
14 Kamu Yönetimi ve Savunma	3. Normal
15 Eğitim Hizmetleri	3. Normal
16 İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmetler	5. İyi
17 Kültür ve Sanat Hizmetleri	1. En Kötü
18 Diğer Hizmetler	2. Kötü

Tablo 1’de her bir sektöre 1’den 5’e kadar değerler alan **etki katsayıları** atanmıştır. Beş (5) iktisadi faaliyet düzeyinin **çok iyi** düzeyde seyredeceği düşünülen sektörlerle, bir (1) ise iktisadi faaliyetlerin **çok kötü** etkileneceği sektörlerle atanmıştır. Bu iki uç değer arasında kalan diğer değerler de, sektörlerin etkilene derecelerinde meydana gelecek farklılıkları yansıtmaktadır. Kullanılan verinin mikro veri olması ve fertlere yönelik bilgileri içermesi fertlerin değişen istihdam ve gelir durumu açısından hipotetik (varsayımsal) bir inceleme yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu açıdan hipotetik iki farklı senaryo altında örneklemdaki fertlerin gelirlerinde ve istihdam durumlarında meydana gelecek değişiklikler hesaplanarak, mevcut istihdam ve gelir düzeyleri ile karşılaştırılmıştır. Arada kalan farklar ise, salgının sektörlerdeki iktisadi faaliyetleri etkilemesi sonucunda oluşan durum olarak incelememize konu edilmiştir.

Senaryolarımız hanehalklarının istihdam durumları dikkate alınarak aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

S1: Ücret geliri elde edenler istihdam edilmeye devam edilirken, yevmiyelilerin tamamının işlerini kaybettiği durum.

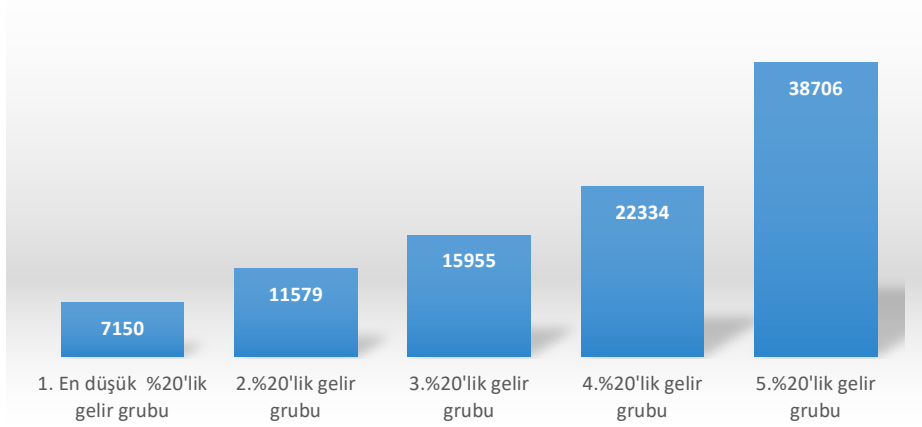
S2: Yevmiyelilerle birlikte, sektörel etkilere bağlı olarak ücretlilerin bir bölümünün de işlerini kaybettiği durum.

Bu her iki senaryoda da diğer istihdam kalemlerinde herhangi bir değişimin olmadığı varsayılmaktadır. Örneğin kendi hesabına çalışanların istihdamı üzerinde herhangi bir varsayım yapılmamakta ve bu nedenle dikkate aldığımız senaryolar daha iyimser bir ekonomik duruma koymaktadır. Bu haliyle bile, Bayar vd.(2020) en kötü senaryo olan S2’de, ücretli çalışanlarda üç, yevmiyeli çalışanlarda ise bir milyonu aşan bir miktarda kaybın yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Buna göre 25 milyon civarındaki toplam istihdamdan 3 milyon civarındaki bir istihdam kaybı meydana gelebilecektir.

Fakat çok daha ilginç olanı ve bu istihdam kayıplarının doğuracağı yükün ekonomideki hangi kesimin üstüne bineceğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için elimizdeki hanehalklarını gelirlerine göre %20’lik gelir gruplarına ayırıp bu yükün hangi gelir grubu tarafından daha çok paylaşılacağı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sorunun cevabını aşamalı bir şekilde yine GYKA verilerine dayanarak

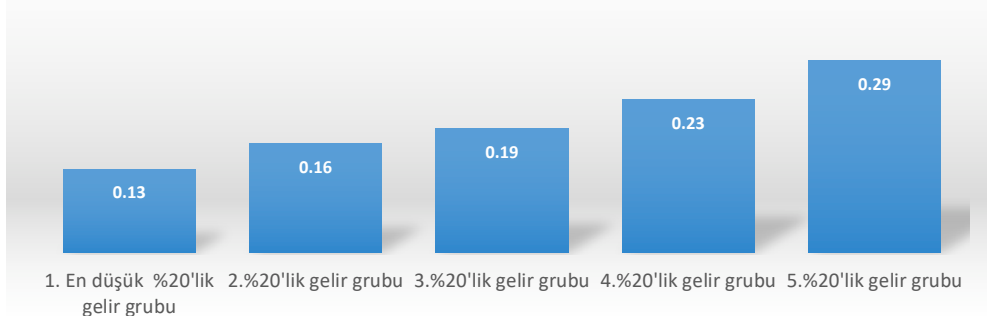
verebilmek mümkün. Her bir %20'lik gelir grubuna ait medyan gelirlere bakıldığında, gelir grupları arasında hali hazırda var olan gelir uçurumunun boyutları rahatlıkla görülebilir. Grafik 1'den de görüleceği gibi, en zengin beşinci gelir grubunun medyan geliri en düşük gelire sahip %20'lik gelir grubunun medyan gelirine göre yaklaşık 5,5 kat daha fazladır. Daha da dikkat çekici olan, ikinci %20'lik grubun medyan gelirinin birinci %20'lik grubun medyan gelirinin 1,6 katı olmasıdır. Bu oran üçüncü %20'lik gelir grubunun lehine 2,2 kat, dördüncü %20'lik gelir grubunun medyan geliri lehine ise, 3,1 kattır. Gelir grupları arasındaki bu farklar salgının yol açtığı ekonomik krizin yükünün en düşük gelir grubunda bulunan hanehalklarında çok daha fazla hissedileceğini göstermektedir.

Grafik 1 - Farklı Gelir Gruplarının Medyan Gelir (TL/Yıl)

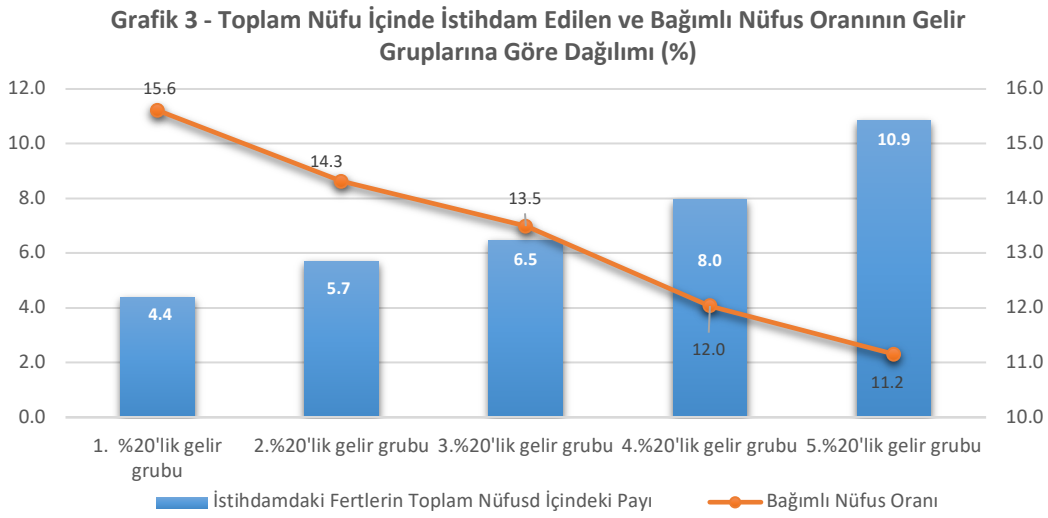

Bu gelir gruplarında gelir getiren bir iktisadi faaliyette istihdam edilenlerin toplam içindeki payına bakıldığında medyan gelir itibariyle gözlemlenen eşitsizliğin ve ortaya çıkan ekonomik yükün boyutları daha da çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Grafik 2'de elimizdeki veri setindeki hanehalklarında gelir getiren herhangi bir iktisadi faaliyette istihdam edilmiş fertlerin **toplam istihdam** içindeki payları, farklı gelir gruplarına göre gösterilmektedir. Buna göre bu fertlerin yalnızca %13'ü en düşük gelirli %20'lik grup içinde yer alırken, %29'u en yüksek gelirli %20'lik grupta bulunmaktadır. Bu oranlara göre, düşük gelir grubundaki hanelerdeki iktisadi faaliyetlerde istihdam edilen fert sayısının yüksek gelirliye göre çok daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, düşük gelirlielerde daha az kişi gelir elde edilirken, muhtemelen herhangi bir iktisadi faaliyette bulunmayan, ama bu gelire bağımlı olan fert sayısının ise daha yüksek olduğu düşünülebilir. Elbette bu durum, düşük gelir grubundakilerin gelirlerini kaybetmeleri neticesinde karşı karşıya kalabilecekleri maliyetlerin yüksek gelir gruplarına göre daha fazla olmasına yol açacaktır.

Grafik 2 - Her Bir Grupta İstihdam Edilen Fertlerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (%)

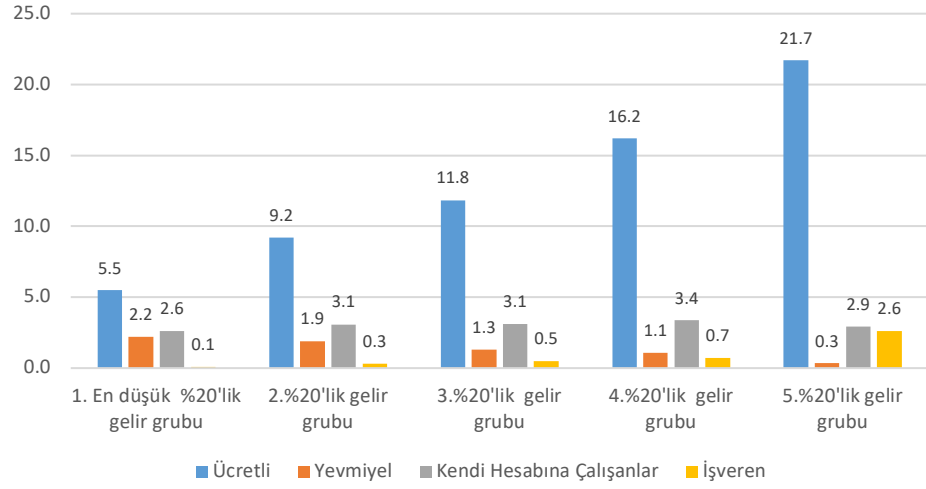

Grafik 2’de ipuçlarını elde ettiğimiz durumu daha detaylı inceleyebilmek için her bir gelir grubunda gelir getirici bir iktisadi faaliyette istihdam edilen fert sayısının ve herhangi bir iktisadi faaliyete dâhil olmadan, sadece bu gelire bağımlı olan fertlerin **toplam nüfus** içindeki oranları hesaplanmış ve Grafik 3’de raporlanmıştır. Buna göre toplam nüfusun (78,862,068 kişi) bir iktisadi faaliyette istihdam edilerek gelir elde edilen fertlerin oranı en düşük gelir grubunda %4.4 iken, çalışmayan ama bu gelire bağımlılığı olan nüfusun oranı ise %15.6’dır. En yüksek gelir grubundaki istihdam edilen fertlerin toplam nüfus içindeki oranı ise yaklaşık iki buçuk daha yüksek olup, %10.9’dur. Ancak çok daha çarpıcı olan ise, istihdam edilen fertlerin gelirine bağımlı olan bireylerin oranı %11.2’ye gerilemiştir. Diğer bir deyişle en düşük gelir grubunda bir kişi neredeyse çalışmayan/çalışmayan 3.5 kişiye bakmak zorundayken, yüksek gelir grubunda bu oran neredeyse birdir. Dolayısıyla düşük gelir grubundaki hanehalklarındaki fertlerin sahip oldukları **mevcut gelirlere bağımlılık oranları** çok daha yüksektir ve krizin olası etkileri bu haneleri yüksek gelirli hanehalklarından çok daha fazla etkileyecektir. Tabi bir de üst gelir grubundakilerin bağımlı oldukları gelirin alt gelir grubunun gelirinin 5.4 katı daha fazla olduğu düşünülürse, alt gelirlerdeki hanehalklarının gelir kayıplarının ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir.

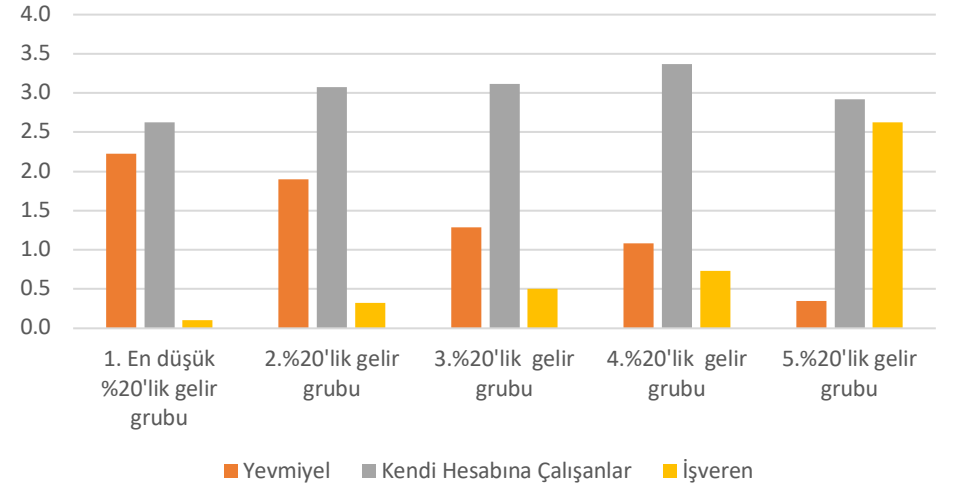

Farklı gruplardaki hanehalklarının salgının yol açtığı ekonomik koşullardan nasıl etkileneceği, bu hanelerin gelirlerinin kaynağı ile ilgilidir. Zira salgının farklı gelir tipleri üzerinde farklı etkiler neden olabilir. Bu etkiyi görebilmek için her bir gelir grubundaki fertlerin gelirlerinin temel kaynağını belirlemekte yarar var. Örneğin ücret gelirleri belli bir gelir grubunun gelirinin ana kaynağı ise, ücret gelirlerinden mahrum kalınma riskinin yüksek olduğu durumlardan çok daha fazla etkilenme riskine sahip olacaktır. Bu amaçla, farklı kaynaklardan gelir elde eden fertlerin **toplam çalışanlara** oranı (27,345,688 kişi), her bir gelir grubu için ayrı ayrı hesaplanarak Grafik 4 oluşturulmuştur. Buna göre her bir gelir grubunun ağırlıklı gelir kalemi Grafik 4’de açıkça görülebilmektedir. Tüm gelir gruplarında ücret gelirleri ana gelir kalemini oluştururken, diğer gelir kalemlerinin çok daha düşük oranda kalmaları neticesinde gruplar arasındaki farklılıkları yakalamak Grafik 4a’da mümkün olmamaktadır. Bu yüzden ücret geliri elde eden fertlerin oranı çıkartılarak Grafik 4b oluşturulmuştur. Grafik 4’de de açıkça görüldüğü gibi, ücret geliri her bir grupta istihdam edilen fertlerin ana gelir kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle en düşük ve en yüksek gelir gruplarındaki ücret geliri elde eden fertlerin oranının farklılığının sebebi, daha önce de belirtildiği gibi üst gelir gruplarında istihdam ve gelir elde etme oranının çok daha yüksek olmasıdır. İki gelir grubu arasında ücret geliri elde eden fertlerin oranı, yüksek gelir grubunda düşük gelir grubuna kıyasla dört kat daha fazla olduğu görülmüştür.

Grafik 4a - Gelir Gruplarının Gelirlerinin Kaynakları (%)

Grafik 4b - Gelir Gruplarının Gelirlerinin Kaynakları (%)

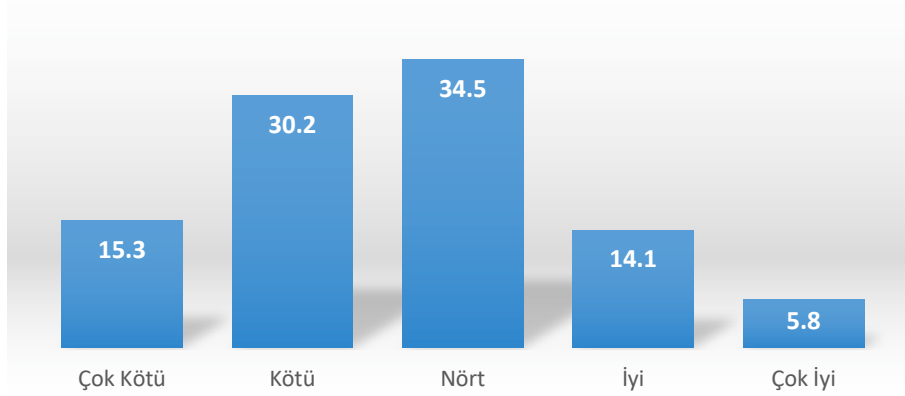

Ücret geliri elde eden fertleri dışlarsak, düşük gelir grubundaki fertlerin ikinci gelir kaleminin yevmiye geliri, üçüncüsünün ise kendi hesabına çalışarak elde edilen gelirler olduğu görülmektedir. Bu gelir grubunun kendi hesabına elde ettikleri gelirler daha çok seyyar satıcılık ve küçük esnaflıkla elde edilen gelir kalemlerinden oluşmaktadır. Dikkat edilirse, tüm bu gelirler salgın sonrası kötüleşen ekonomik koşullara en çok duyarlı olabilecek ve bu koşullardan etkilenebilecek gelir tipleridir. Öte yandan ortaya koyduğumuz senaryoların uygulanmasından da ağırlıklı olarak bu gelir kaynaklarına sahip grubun çok daha fazla etkilenmesi mümkündür.

Salgının Olası Etkileri

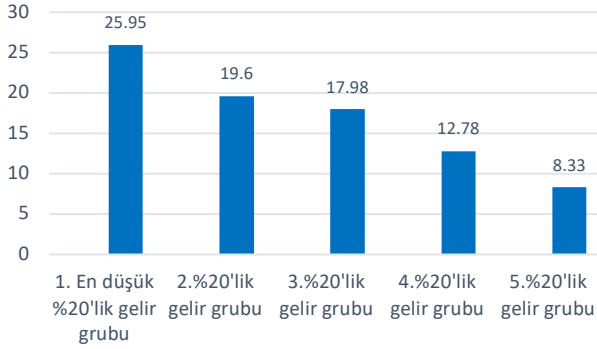
Farklı gelir gruplarında çalışan fertlerin sektörler arasındaki dağılımı Grafik 5’de görülmektedir. Gelir gruplarından bağımsız olarak, herhangi bir iktisadi faaliyetten gelir akımı elde eden fertlerin sadece %5.8’i bu salgından olumlu yönde etkilenecek sektörlerden gelir elde etmektedir. %15.3’ü ise, çok kötü etkilenecek sektörlerden gelir elde etmektedir. %34.5’i krize karşı nötr kaldığı düşünülen sektörlerden gelir elde edilmektedir. Dikkat edilirse, çalışan fertlerin ağırlıklı bir kısmı salgından **kötü** etkilenen veya **nötr** kalan sektörlerde istihdam edilmektedir; yaklaşık %64.7’si. Grafik 5’e bir başka açıdan bakılırsa, çalışanların toplamının %65,5’i krizden **kötü** ve **çok kötü** derecesinde etkilenecek sektörlerden gelir elde etmektedir. Bu sektörlerdeki gelirleri büyük bir olasılıkla düşerken, salgından **iyi** ve **çok iyi** derecede etkilenecek olan %19,9’luk nispi olarak azınlık bir grubun da gelirlerinde artış gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu da açık bir şekilde iki farklı gruptaki sektörlerden gelir elde eden fertler arasında gelir eşitsizliğinin artması anlamına gelecektir.

Grafik 5 - Çalışanların Sektörel Dağılımı (%)

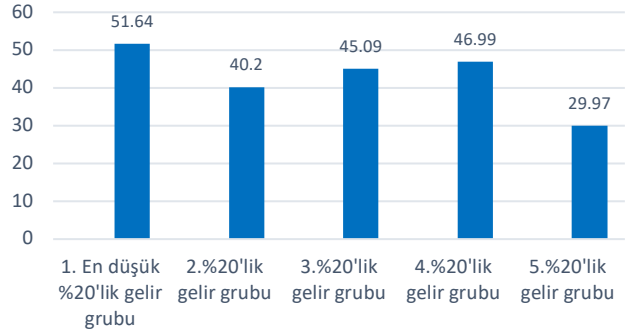

Grafik 4a ve 4b’de görüldüğü gibi, ücret ve yevmiye gelirleri ülkemizdeki fertlerin ağırlıklı gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Bu itibarla salgın neticesinde ortaya çıkan ekonomik krizin öncelikle bu gelir kalemleri üzerinden fertleri ve hanehalklarını etkilenmesi beklenir. Grafik 6a ve Grafik 6b’de bu iki gelir kaynağının her bir gelir grubunda yer alan fertleri için arz ettikleri önem görülebilmektedir. Grafiklerde sadece kriz neticesinde etkilenme derecesine göre **çok kötü** etkileneceği düşünülen ve buna göre etiketlenen sektörlerde istihdam edilen, farklı gelir gruplarında yer alan fertlerin kendi gelir gruplarındaki ücret geliri elde eden toplam fert sayısı oranları gösterilmektedir.

Grafik 6a - Çok Kötü Olarak Etiketlenen Sektörlerdeki Ücret Geliri Elde Eden Fertlerin Oranı (%)

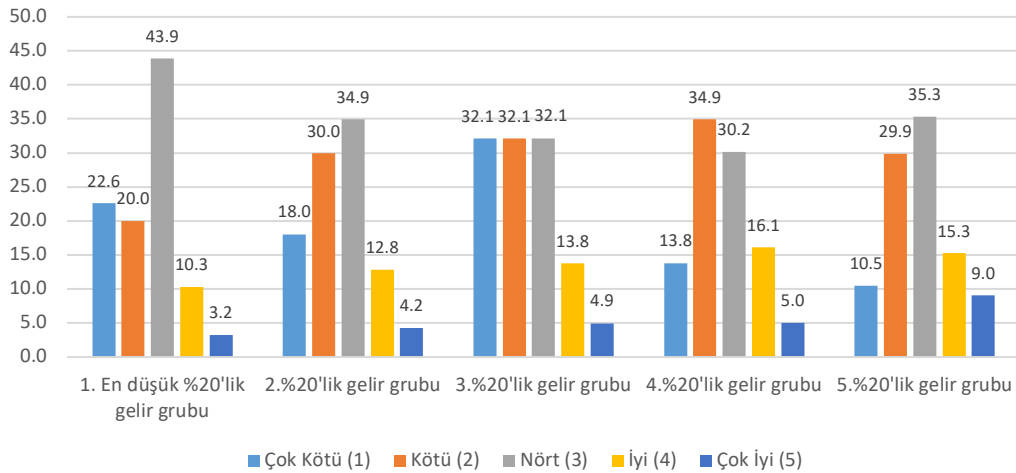
Grafik 6b - Çok Kötü Olarak Etiketlenen Sektörlerdeki Yevmiye Geliri Elde Eden Fertlerin Oranı (%)

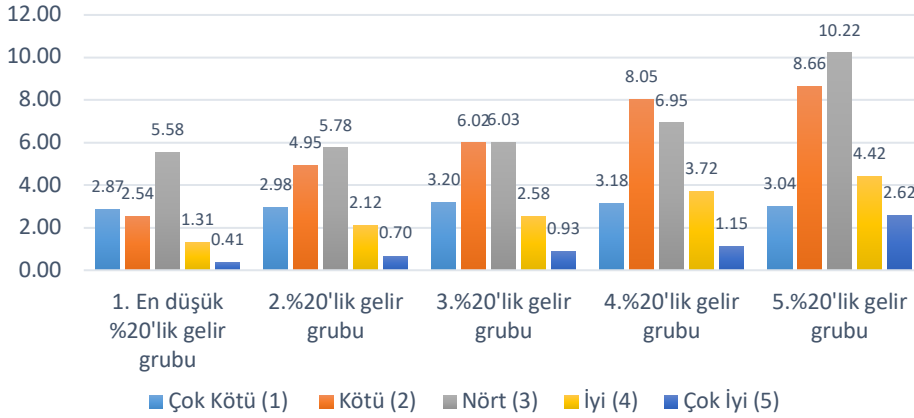
Grafik 6a'da en düşük gelir grubunda yer alan fertleri ücret geliri elde edenlerinin %25.95'i salğından çok kötü olarak etkilenen sektörlerden gelir elde etmektedir. Bu oran en yüksek gelir grubundaki fertlerde sadece %8.33'dür. Yevmiye gelirleri ikinci en yaygın gelir kalemidir ve en düşük gelir grubunda bu tür gelir elde edenlerin %51.6'sı çok kötü etkilenmesi beklenen sektörlerden gelir elde etmektedir. Bu oran en yüksek gelir grubunda sadece %29.97'dir. Dolayısıyla hem ücret gelirleri, hem de yevmiye gelirleri üzerinden salğından çok kötü etkilenecek sektörlerdeki fertlerin ve onların gelirlerine bağılı diğerlerinin bu krizden olumsuz yönde etkilenme olasılığı çok yüksektir.

Sektörlerin salğından etkilenme düzeylerini hipotetik olarak atanmış katsayılar ile belirledikten sonra, istihdam edilen bireyler hem gelir gruplarına, hem de istihdam edilen ve gelir elde ettikleri sektörler itibarıyla sınıflandırılmıştır. Her bir gelir grubu içindeki çalışan fertlerin sektörel dağılımı ayrı ayrı Grafik 7'da görülmektedir. Örneğin en düşük gelire sahip %20'lik gruptaki çalışan fertlerin sektörel dağılımının sola yatık, yani salğından ekonomik olarak **kötü** ve **çok kötü** derecede etkilenecek sektörlerle yönelik olduğu görülüyor. Bu, grup içinde gelir dağılımında kötüleşme ihtimaline işaret etmektedir. Sektörel dağılım, en yüksek gelire sahip 4. ve 5. gelir gruplarına gelindiğinde daha normal dağılıyor ve bu gruplar içinde gelir dağılımında kötüleşmenin, düşük gelirli gruplara göre daha düşük bir ihtimale sahip olacağını görülüyor.

Grafik 7 - Gelir Gruplarında Çalışan Fertlerin Sektörel Dağılımı (%)

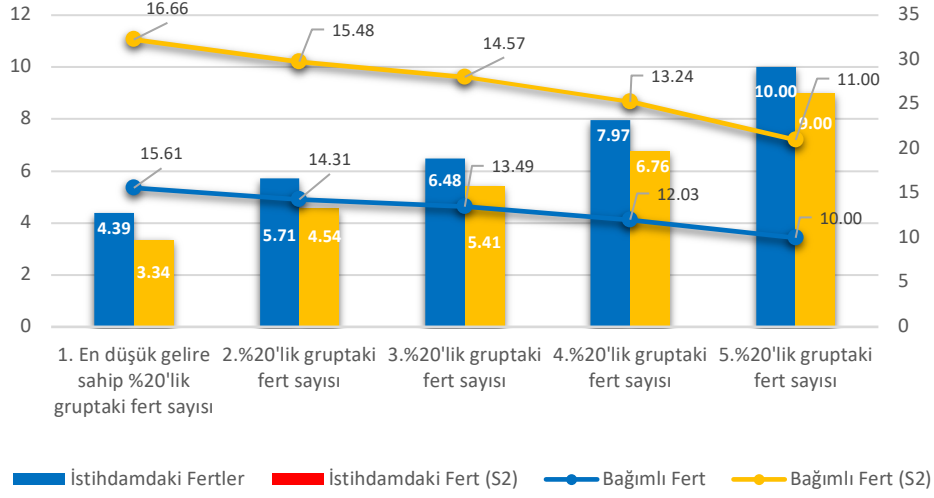
Grafik 8 - Farklı Gelir Gruplarındaki Fertlerin Sektörel Dağılımı (%)

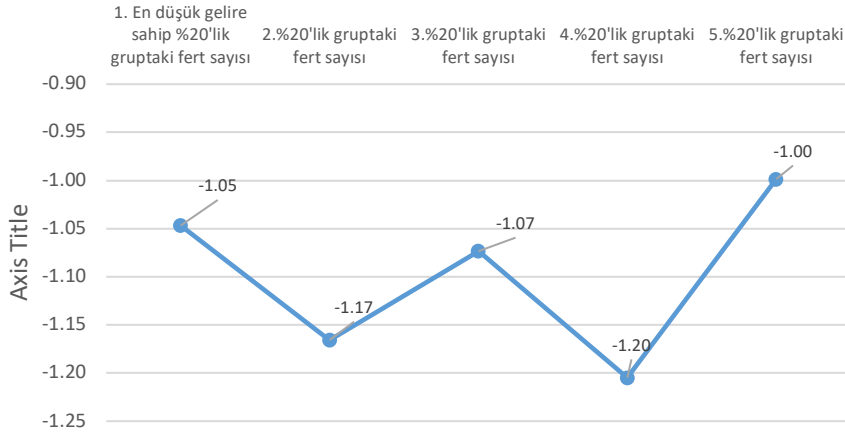
Farklı gelir grupları arasında karşılaştırma yapabilmek için, gelir gruplarına göre ayrılmış çalışan fertlerin sayısı toplam çalışan sayısına bölünerek oluşturduğumuz dağılım Grafik 8'de raporlanmaktadır. Buna göre salgının ekonomik etkilerine karşı **nötr** kalacak sektörlerde çalışan fertlerin oranı en yüksek gelir grubunda %10.2'iken, en düşük gelir grubunda neredeyse bunun yarısına tekabül eden %5.6'dur. Öte yandan krize rağmen durumunun **çok iyi** olacağı varsayılan sektörlerdeki çalışan sayısı, yüksek gelir grubunda düşük gelir grubundaki fertlerin sayısına göre neredeyse 6.4 kat çok daha fazladır. Yüksek gelir grubunda durumun **iyi** olacağı öngörülen sektörlerde çalışan fertlerin oranı ise düşük gelir grubundakinin 4.5 katı mertebelerindedir. Tüm bunlar yüksek gelir grubundaki fertlerin gelir akımlarının bu kriz boyunca düşük gelirli fertlerin gelir akımlarına kıyasla çok daha iyi durumda olacağına ve hatta artacağına işaret etmektedir. Öte yandan salgının ekonomik etkilerinden **çok kötü** etkilenecek sektörlerdeki fertlerin düşük gelir grubunda %2.9 olduğu, yüksek gelir grubundaki fertlerde ise bu oranın neredeyse 1.3 kat daha yüksek, yani %3.3 düzeyinde olduğu görülmektedir. Yalnız bu oranları değerlendirirken göz önüne alınması gereken bir hususa da dikkat çekmekte yarar var. Bu husus, düşük gelir grubunda hanehalklarındaki çalışan fert sayısının ve medyan gelir düzeyinin düşük olduğudur. Daha düşük bir gelire daha fazla çalışmayan ferdin bağımlı olması ve bunların da salgının olumsuz etkilerine maruz kalan sektörlerde yer alması bu hanelerin gelir akımları üzerindeki etkinin şiddetini arttıracaktır. Çalışan fertlerin oranının diğer gelir gruplarındakilere göre düşük olmasına rağmen, hem medyan gelirin, hem de o gelire bağımlı nüfusun yüksek olması sebebiyle, düşük gelirli hanehalklarının krizin olumsuz etkilerini çok daha fazla hissetmeleri muhtemeldir.

Son olarak farklı gelir gruplarındaki fertler ile o fertlerin sahip oldukları gelir akımlarına bağımlı nüfusun salgından nasıl etkilenebileceğini inceleyelim. Bu amaçla incelemekte olduğumuz en genel senaryo olan 2 numaralı senaryo ele alınıp, ekonomik sektörlerin bu senaryodaki gibi etkilenmeleri durumunda istihdamın ve bu istihdama bağımlı nüfus sayısının nasıl etkileneceği hesaplanmaktadır. Yaptığımız hesaplamalara göre bu senaryo altında toplam istihdamın 4 milyon 152 binin üzerinde azalacağı ve bu azalma neticesinde de giderek çok daha fazla insanın, giderek azalan gelirlere bağımlılığının artacağı öngörülebilmektedir. Salgının ekonomideki sektörleri senaryo 2'deki gibi etkilemesi halinde her bir gelir grubu üzerine yaratacağı etkiler Grafik 9'da raporlanmaktadır. Dikkat edilirse her gelir grubunda istihdam düzeyinde azalmalar bulunmaktadır. Gelir gruplarındaki istihdam kayıpları ise Grafik 10'da görülebilmektedir. Genel olarak gelir gruplarındaki istihdam kayıplarının ciddi bir farklılık göstermediğini ifade edebiliriz. Hemen hemen her gelir grubunda benzer düzeylerde istihdam kaybı olacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 9 - Salgının İstihdama ve Bağımlı Nüfus Üzerine Etkileri (%)

Grafik 10: İstihdamdaki Değişim Oranı

Sonuç Yerine

Covid-19 salgını dünya ekonomisinin bugüne kadar eşi benzeri görülmemiş bir etki altına aldı. Salgın, II. Dünya Savaşı sonrasına kurulu iktisadi yapının ve büyüme ve refah artışını önceleyen düşünce sistematığının sorgulanmasına yol açtı. Zira mevcut yapı ülkelerin zenginliklerini yükseltirken, bu zenginlikten yararlanan kesimleri yeterince arttırılabilmemesine imkan sağlayamadı. Hem küresel düzeyde, hem de ülke özelinde eşitsizlikle mevcut sistemimizin alışlagelmiş sonuçları olarak kaldı. Maalesef şu anda maruz kaldığımız krize karşı ekonomilerin en zayıf noktasını da halihazırdaki eşitsizlikler oluşturdu. Salgın öncesi halletmesi çok daha kolay olabilecek bu sorunun, salgın sırasında ve/veya sonrasında ortadan kaldırılabilmesi ve mevcut iktisadi yapıları tehdit etmelerinin engellenmesi çok daha zor bir hal aldı. Zira salgın süresince ortaya çıkan sorunlarla baş edebilmek için kaynakların yetersiz kalması, kaynak olsa bile amaçlanan yerlere kanalize edilebilmesinde yaşanan güçlükler, ortaya çıkan eşitsizlikler ve mağduriyetler mücadeleyi güçleştirmektedir. Hatta ülkemizde olduğu gibi, salgının yarattığı çok ciddi etkilere rağmen **kaynak kullanım önceliklerinde** hala bir değişikliğe gitmemek de, bu mücadeleyi güçleştiren bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse hiçbir şey olmamış gibi, geçmişte edinilmiş alışkanlıklarla kamu kaynaklarını kullanmaya

çalışmak, ekonomide öncelik verilecek yeni sektörleri ve kesimleri dikkate almadan, hala inşaat ve büyük altyapı harcamaları ile ekonominin çarklarının döndürülebileceğini sanmak, bugünkü ekonomi yönetiminin en önemli yanılması olarak tarihe geçmektedir. Kamu yönetimindeki bu tercihler salgının ortaya çıkardığı ekonomik olumsuzluklarla baş edebilmeyi imkansız hale getirmektedir.

Ülkemiz açısından en önemli sorunlardan biri yüksek gelir ve fırsat eşitsizlikleridir. Salgının bu eşitsizlikleri derinleştirmesi neredeyse kaçınılmazdır. Burada ortaya koyduğumuz hipotetik senaryolar altında en yüksek %20'lik gelir grubu ile en düşük %20'lik grup arasında mevcutta görülen 7 kat gelir farkının, bu salgının senaryoları çerçevesinde 8.6 kata yükselmesi tahmin edilmektedir. Bu ciddi bir artıştır ve kısmen iyimserlik içeren iki senaryo altında elde edilmiştir. Ekonomik durumun ve etkilenen sektörlerdeki durumun daha da kötüye gitmesi halinde bu iki grubun gelirleri arasındaki fark çok daha yüksek seviyelere çıkabilir. Salgınla birlikte ortaya çıkan bu durumun ciddiye alınmasını gerektiren neden ise, bu boyutta bir kötüleşmenin çok hızlı bir şekilde gerçekleşiyor olmasıdır. Normalde zamana yayılarak gerçekleşecek gelir dağılımındaki bozulmalar, böyle durumlarda aniden ortaya çıkan bir şok dalgası ile çok hızlı bir şekilde gerçekleşmekte ve mağduriyetleri bir anda görünür hale getirmektedir. İşte bu durum ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de mevcut sistemin sorgulanma ihtimalini yükseltmektedir.

Bu çalışmada, ülkemizdeki kesimler arasındaki gelir eşitsizliğinin iki önemli kaynağına dikkat çekilmiş ve salgının doğurduğu ekonomik kötüleşmenin bu nedenler üzerinden eşitsizliği arttırıcı bir etkide bulunma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki alt gelir grubundakilerin medyan gelirinin düşüklüğü ile bu gelire bağımlı fert sayısının yüksek oluşudur. Özellikle kriz nedeniyle bu gelirlerinden mahrum kalmaları, sadece çalışanları değil, aynı zamanda bu gelire bağımlı hanhalklarının da etkilenmelerine yol açmakta ve eşitsizliğin boyutu artmaktadır. Bu durum ülkemize özgü önemli bir yapısal bir problem olup, salgının olası etkilerini değerlendirirken dikkate alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşük gelir gruplarındaki fertlerin bazılarının gelir getiren herhangi bir iktisadi faaliyete salgın sonrası katılamaması da kötüleşmenin bir diğer kaynağı olmaya adaydır. Bu bağlamda hanelerdeki kadınların daha önce istihdam edildiği, örneğin yevmiyeli iş imkanlarına artık ulaşamaması bu sebeplerden bir haline gelirken, hanedeki mevcut gelire bağımlı nüfus sayısının da artmasına yol açmaktadır. Düşük gelirli hanelerin gelirleri üzerinde ortaya çıkan negatif şokun yaratabileceği olumsuzlukların giderilmesi için kısa dönemde kamu kaynaklarından gelir transferleri yapılmasının önemi tartışılmaz. Aksi takdirde gelir eşitsizliğinin artan yüküyle Türkiye ekonomisinin salgın sonrası performansı arzulanan seviyelerden uzak olacaktır.

Kaynaklar

Bayar, A.A., Ö. Günçavdı ve H. Levent (202). Covid-19 Salgınının Türkiye'de Gelir Dağılımına Etkisi ve Mevcut Politika Seçenekleri. <https://tr.boell.org/tr/2020/04/16/covid-19-salgininin-turkiyede-gelir-dagilimina-etkisi-ve-mevcut-politika-secenekleri>

Sak, G. ve F. Özatay (2020). COVID-19 Nedeniyle Sokağa Çıkma Yasağı Uygulanırsa. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1585713990-3.COVID_19_Nedeniyle_Sokaga_Cikma_Yasagi_Uygulanirsa.pdf

Taymaz, E. (2020). COVID-19 Tedbirlerinin Türkiye ekonomisine etkisi ve çözüm önerileri. <https://sarkac.org/2020/04/covid19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/><https://sarkac.org/2020/04/covid19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/>